

**СИЦИЛИЯ ПРЕЗ ПРИЗМАТА НА ВРЕМЕТО
В РОМАНИТЕ „СИЦИЛИАНСКИЯТ ДОН ЖУАН“
НА В. БРАНКАТИ, „РАЗГОВОР В СИЦИЛИЯ“ НА Е. ВИТОРИНИ
И „КНИЖАРЯТ ОТ СЕЛИНУНТ“ НА Р. ВЕКИОНИ**

Наталия Христова
Пловдивски университет „Паусий Хилендарски“

„La Sicilia tutta para è na diminziuni fantàstica.
Comu si cci po campari senza mmagginazzioni?“

Liunardu Sciascia

(„Сицилия има фантастични измерения.
Как иначе да оцелее тук човек без въображение?“

Леонардо Шава)

This article presents three novels by the Italian writers Vitaliano Brancati, Elio Vittorini and Roberto Vecchioni whose general theme is Sicily. Through the prism of time and the different artistic styles of these novelists we can see the collective points in the ethnocultural world picture of Sicilians.

Key words: fiction, travel, real/magic, true/illusion

В това изследване сме си поставили амбициозната цел да свържем три на пръв поглед несъвместими произведения от италианската литература. Още в началото трябва да направим уговорката, че нито един от посочените романи не е превеждан и издаван досега на български език. И заглавията, и включените в настоящата статия цитати са илюстрация на субективната ни преводаческа интерпретация на всеки един от текстовете.

Трите романа – „Сицилианският Дон Жуан“ на Виталиано Бранкати, „Разговор в Сицилия“ на Елио Виторини и „Книжарят от Селинунт“ на Роберто Векиони – се различават и по време на създаване, и по стил, и по сюжет, и по проблематиката, която засягат. Всеки от авторите има оригинална гледна точка и гради фабулата и образите в рамките на собствения си художествен вкус. И все пак в основата им е втъкана една обща тема – образът на Сицилия, което ни дава достатъчно основание да ги представим заедно.

Темата за Сицилия обикновено се разглежда едностранчиво у нас. Когато българин чуе производните на думата *сицилианец*, той асоциативно свързва това име с мафията или най-малкото с филми като „Кръстникът“ и „Октопод“. Но в италианската идеокултурна картина на света образът на Сицилия има и други измерения. На герба на Сицилия има странно същество с три крака, известно като Тринакрия. То символично представя формата на острова, която наподобява триъгълник. Символът е останал още от минойската ера. Според легендата цар Минос тръгва след избягалия Дедал и корабите му стигат до Сицилия. Главата на съществото изобразява Медуза Горгона, известна от митологията с коси – извиващи се змии, които омагьосват. Тук е най-високият и най-активният вулкан в Европа – Етна, наричан от древните гърци „стълбът на небето“. Той е изригвал над 300 пъти, но местните хора продължават вековната традиция на любов и омраза с *'a muntagna (планината)*, като отново изграждат своите домове в подножието ѝ.

Това е островът на древните градове Селинунт и Химера (VI – V в. пр.н.е). Тук са творили Архимед, Каронд, Емпедокъл, Епикарм, Софрон. През различните епохи островът е доминиран от етруски, сарацини, римляни, византийци, мюсюлмани, нормани, французи, испанци, австрийци. Първият университет е основан от Алфонс Арагонски през 1434 г. в Катания. През XVIII-ти век Сицилия става една от най-важните точки от обиколката на Европа Grand Tour, която приемали младите британски аристократи с цел образователно и духовно израстване. Тази година Италия тържествено отбелязва 150 години от обединението си. Важна роля в този повратен момент от италианската история изиграва така нареченият „Поход на Гарибалди“, чиито доброволци тръгват именно от Сицилия.

Тези бегли щрихи от историята имат за цел да покажат колко много етноси са оставили своя отпечатък върху сухата земя на Сицилия и са повлияли за оформянето на нейния културно-езиков образ.

Още Цицерон описва сицилианците като „хора мълчаливи и подозрителни, родени да противоречат“. И днес мнозина забелязват общите черти в поведението на жителите на острова, сред които най-типични са привързаността към семейството, чувството за дълг и чест, уважението към жената и майката, обичта към земята, известна театралност в жестовете и действията, задължителното гостоприемство, недоверието към непознатия/неизвестното. Всичко това дава основание на някои етнологии да разглеждат сицилианците като отделна

народност. Потвърждение на тезата е и себеопределянето на жителите на острова.

Усещането на кореняка сицилианец за себе си е като за човек от „друго място“, от Острова, а не от континента. Той има свой свят, свой морал и дори свой език. Сицилианският диалект е жив и на него все още се създава драматургия, проза и поезия, дори има литературни конкурси за сицилиански автори. Основната част от родовата памет и сицилианската традиция се съдържа във фолклора и богатия фонд фразеология. Устното народно творчество и песенният фолклор също носят особен дух. Както подчертава един от големите майстори на популярната песен Франческо Паоло Фронтини *„трябва да се познава дълбоко истинската, голямата душа на нашата земя (...), именно в музиката и в песента ние, сицилианците, успяваме да опитомим нашите истински чувства“* (Фронтини 2011).

Сицилия има своите именити музиканти, поети и писатели, сред които и двама нобелисти – драматурга Лиуджи Пирандело и последователя на херметизма Салваторе Куазимодо.

Първият текст, който решихме да представим, принадлежи към така наречените романи „джобен формат“, характерни за италианската литература през 30-те и 40-те години на миналия век. Романът на Бранкати „Сицилианският Дон Жуан“ описва идиличната картина на едно типично феодално семейство, в което трите неомъжени сестри се грижат за единствения мъжки наследник на фамилията. В него присъства и темата за мачизма, така актуална за съвременето на автора. Мачизмът в романите на Бранкати, както точно отбелязва Салваторе Дзарконе (Дзарконе 1991), е анахроничен и комично патетичен.

Заглавието е достатъчно показателно. Както името на Бай Ганьо е придобило популярност и е белег за оценъчна характеристика на определени типични национални черти, както Тартюф е събирателен образ за скъперничество в съзнанието на французите, така и личностите на Дон Жуан и Казанова играят важна роля на дефиниращи фактори в ценностната система на италианците. Обръщението „дон“ е емоционално заредено и в съчетание с метафоричното име на Жуан предизвиква у читателя точно определени асоциации. Не бихме препоръчали буквален превод на заглавието, като например „Дон Джовани в Сицилия“ или „Дон Жуан в Сицилия“, първо, защото италианското съответствие Джовани не е носител на посочената по-горе конотация, и второ, тъй като Дон Жуан е живял преди около пет века и няма как да бъде в Сицилия по времето, описано от Бранкати. От друга страна, съдбата на

Джовани Перкола не съвпада с тази на едноименния герой на Де Молина, нито пък развързката на романа е трагична.

Виталиано Бранкати е роден през 1907 година в малкото южно-сицилианско градче Пакино, но по-късно семейството му се установява да живее в Катания. Този град, разположен в подножието на вулкана Етна, се превръща в сцена, на която се разгръща фантазията на младия Бранкати. На седемнадесет години той се присъединява към Фашистката национална партия. През 1929 година завършва висшето си образование в Катания и се дипломира с пълно отличие, след което заминава за Рим и започва работа в редакцията на фашисткия вестник „Тевере“. С времето осъзнава, че е пропилял младостта си, като се е посветил на идеите на фашизма, и се самоиронизира на страниците на първия си истински роман „Изгубени години“ (подробно в студията на Аморозо 1971).

След началото на Втората световна война Бранкати пише и следващия си роман – „Сицилианският Дон Жуан“, по чийто сюжет по-късно е направен и едноименен филм. През 41-ва година го публикува в Рим и жъне голям успех. Тогава се посвещава на писане на сценарии за филми и на театрални пиеси.

В романа „Сицилианският Дон Жуан“ авторът вижда собствените си пропиляни младежки години, разкрива въображаемите любовни приключения и вълненията, свързани с тях, прокарва идеята за скуката, разбулва сицилианския бит и „донжуанската атмосфера“, царяща в Катания.

Действието се развива през 1939 година, когато Италия вече участва във Втората световна война, но битието на сицилианците, изглежда, по никакъв начин не е повлияно от световните катаклизми. След смъртта на родителите си Джовани живее в бащината къща с трите си сестри. Техният образ също е събирателен – това са жените на Сицилия, които се отнасят към мъжете с уважение, мълчаливо възхищение и страхопочитание. Хората в провинцията подчиняват живота си на вековните семейни традиции, на повелите на патриархалността. Манталитетът е еснафски, типичен за малките градчета, и персонажите на романа инстинктивно реагират на неписаните правила. Младежите, чиито мечти са представени чрез образа на 36-годишния Джовани, искат да разчупят наложената от житейския климат рамка и да излязат извън нея, но едновременно с това продължават да се подчиняват на установените порядки.

„...Щом той прекрече прага на къщата, портиерката биеше звънеца на прозореца и съобщаваше: „Господарят се качва по стъл-

бите!“ . Камериерката се запътваше към вратата, като викаше: „Младият господар Джовани!“ . Трите сестри се втурваха от различни посоки, в стаите отекваше ехото на разместени чинии, захлопнати кепенци, щракнати кибритени клечки и затваряни скринове.

– Изпотен ли си? – питаше го Барбара, като разгъваше пред него фланелка с дълги ръкави.

– Ами сигурно! – казваше той, вземаше фланелката под мишница и се затваряше в стаята си. След половин час идваше на масата и заварваше вече седналите си сестри, с все още недокоснали храната лъжици в дясната ръка и с поглед, насочен към вратата, от която той щеше да се появи.

Докато обядваха, учтиво си разменяха по някоя и друга дума. Трите жени никога не успяха да се отърсят от изпитваното към него страхопочитание: фактът, че говореше малко, че не се оплакваше никога и от нищо, че смяташе всичко за хубаво, беше безспорен, освен това им носеше точно две хиляди лири в края на месеца...“ (Бранкати 1988: 22).

Значението на мачизма през миналия век не е съвпадало с днешните ни представи за него. Той е бил отличителна черта на сицилианските мъже – млади и стари. В патриархална Сицилия имагинерните чувства, тайните въздишки и копнежът по някоя жена постоянно са завладявали мъжете, дори и най-незначителният женски поглед или реверанс е разпалвал мечтите им. Жената е била обект на страстни желания, енигматично прикривани. Бранкати не за пръв път посочва гротескната двойственост на обществото. Авторът не съди и не критикува, а само съчувства или иронизира героите си, той дори ги извежда от рамките на Сицилия, за да ги провокира. Мястото на действието от Катания се премества в Рим. За да опознае по-добре жените, Перкола заминава с приятелите си за вечния град под предлог, че ще прави бизнес. В столицата, при вида на „континенталките“ (като опозиция на „островитянките“ от Сицилия), момчетата бързо забравят за търговските сделки и се отдават на мечти, те отново се изявяват не като активна, а само като наблюдаваща страна:

„...По един час сутрин и следобед прекарваха на спирката на площад „Фиуме“, за да наблюдават как момчетата се качват на автобусите. Докато се качваха, прилепналите по телата им рокли направо се пукаха по шевовете. (...) Страдаха, въздишаха и си разменяха удари с лакти в хълбоците. Веднъж някакъв автобус беше спрял за кратко, защото две каруци си бяха заклезили колелата. На предното стъпало на автобуса една висока, мургава шестнадесетгодиш-

на девойка погали шията си с дясна ръка и хвърли към улицата сияещ поглед. Тримата приятели веднага отидоха на мястото, където падаше погледът на момичето, както се прави, когато се разглеждат някои портрети. И оттам се радваха на слабото ѝ престорено внимание, очите им потъваха в нейните, усмихваха се, чешеха се по челата, правеха ѝ знаци с уста, с уши. Вече я обичаха, обръщаха се към нея на галено, в един миг си представиха как прекарват целия си живот с нея: пътешествия, безсънни ноци, дребни свадни, летни вечери на терасата, въргаляне в пясъка на плажа и пръскане с вода. Тяхната фантазия не пропусна нищо...“ (Бранкати 1988: 38).

Струва си да споменем и един съвременен поглед към онези години, запечатан от лентата на Джузепе Торнаторе – филма „Малена“ (2000 г.), чието действие се развива в Сицилия по време на Втората световна война. Ключът е същият: младежите са воайори, а консервативното общество наказва главната героиня, дръзнала да наруши брачния си обет.

Докато първият роман е вид психологична зарисовка на мъжете на Катания и описание на традиционните порядки в една типична битова среда, то вторият е изцяло умозрителен. Диалогичността, зададена формално от автора още със заглавието, става принцип в поднасянето на действителността, при който ту болезнено, ту иронично обективното се отразява в субекта. Това е един своеобразен диалог на героя със света, но и на героя с вътрешното му аз.

Класикът Виторини в цялото си творчество, както пише Ферони, „се посвещава на търсене на границите на човешкото“ (Ферони 1991). Той е роден в Сиракуза през 1908 г., умира през 1966 г. в Милано. На 20 години, женен за сестрата на големия поет нобелист Салваторе Куазимодо, отива да живее във Флоренция и публикува критичната статия „Да си разтоварим съвестта“, насочена срещу провинциализма в италианската литература. С нея пробива в литературните кръгове. Покъсно се премества в Милано, където сътрудничи на много литературни издания, но работи и като словослагател в печатница, което покъсно сериозно ще се отрази върху здравето му. Романът му „Разговор в Сицилия“ е писан във военно време – 1938–1939 г. Същите години той активно превежда С. Моъм, Д. Х. Лоурънс, Е. А. По, У. Фокнър, Дж. Голсуърти, Дж. Стайнбек, Ъ. Колдуел и У. Сароян. Критиците отбелязват, че върху стила му траен отпечатък са оставили „страхът на По и нежността на Рилке“ (цит. по Паникали 1982: 41).

Романът „Разговор в Сицилия“ е едно пътуване към себе си на героя Силвестро. Той носи автобиографични елементи: баща му е же-

лезничар; Силвестро е напуснал семейството и родната Сицилия на 15 години, за да живее на континента; той е трийсетгодишен мъж, женен, с две деца и работи в типография също като Виторини. Романът е разделен на пет глави, всяка от които вписва света в различна емоционална сфера, на която съответства и авторският стил. Наративът се води от първо лице. Първа глава е реалистична, а настроението на героя – меланхолично. Главният герой е обзет от дефинираното от автора усещане за „спокойствие в безнадеждността“:

„...Бях спокоен, бях в такова състояние, сякаш не съм живял, сякаш никога не бях усещал щастие, сякаш нямах какво да кажа, да отрека, да потвърдя, нямах нищо свое да предложа, нито да чуя, нито да дам или пък да получа, и сякаш през всички тези години от съществуването си не бях ял хляб, нито пил вино или кафе, не бях докосвал жена си, не бях се бил с никого, сякаш никога не бях имал детство сред смокиновите дървета и серните мини на Сицилия, там, в планината; но вътре в мен бушуваше някакъв абстрактен гняв и аз мислех, че човечеството е загубено завинаги, клатех глава, а навън валеше, не обелвах и дума на приятелите си, а дъждът се просмукуваше през скъсаните ми обувки...“ (Виторини 1997: 133).

Пред очите му като в мъгла минават фашистките манифести, заглавията на вестниците с броя на убитите. От този душевен ступор го изваждат две неща: първо, той получава писмо от баща си, че си е намерил нова съпруга и моли четиримата си синове да посещават по често майка си в родния дом, за да не се чувства самотна. Второ, същия ден пред погледа му попада случайна обява: „Посетете Сицилия, 50 % намаление за билети трета класа“. И оставяйки се на съдбата, Силвестро си купува билет и се качва на влака, с който прекосява цяла Италия – от Милано, през Флоренция, Рим и Калабрия, за да се качи на ферибота за Месина. Този пролив има символично значение, отключва магията, кара приказния герой да оживее. В митологията проливът е пазен от двете морски чудовища Сцила и Харибда – само Одисей и аргонавтите на Язон успяват да преминат край тях успешно. Тези около три километра, разделящи острова от Апенините, в съзнанието на сицилианците са огромно разстояние, изпитание, изискващо раздялата с родната земя и родните лица, което те преживяват много дълбоко. Чудовищна е разликата между начина на живот и мислене „тук“ и „там“, „у нас“ и „на континента“ в представите им. В този контекст можем да споменем, че идеята за мост, пресичащ протока, датира от римски времена. Мост е планиран и през 70-те години на XX век като част от транспортната ос Берлин – Палермо, но до момента не е реали-

зиран. Това може би ще бъде последната бариера, която ще падне жертва на така наречената глобализация, която за коренното население носи знака на родово предателство, на обезличаване...

Във втора глава емоционалното състояние на героя търпи развитие – то е под знака на пробуждането и възторга. Чудото, което става със Силвестро, е неговото връщане към детската сетивност. Това особено изразно средство има силата да показва настоящето през призмата на абсолютните стойности. Именно в детството най-силно е усещането за пълнота, увереност, за неподправена истина. Цялото пътуване на героя може да се оприличи на търсене на поетичния смисъл в живота, целта му е да си върне верния тон, който ще му позволи да съществува в разтърсения и обезверен свят. В момента, в който се качва на палубата, Силвестро излиза и от емоционалния си ступор, той изведнъж добива усещане за студ, за глад, усеща вкуса на хляба и на сиренето в устата си, напоени с аромата на родните планини, и в него отново се заражда нуждата от споделяне, желанието да влезе в контакт с останалите. Сякаш изпаднал в захлас, той изрича пред притихналите хора – дребни сицилианци, застанали с ръце в джобовете, с тъмни лица, с четиридневна брада, обикновени работници или сезонни берачи на портокали – „*Няма сирене като нашето!*“. Тази фраза увисва във въздуха. Той я повтаря, после потрета, но не получава никаква реакция. Чак след четвъртото произнасяне на тези думи един от мъжете го пита: „*Вие сицилианец ли сте?*“. Смутен от невъзможността да сподели своята радост, от липсата на емпатия, той отрича родствената си връзка с тях. Разговор не се получава, общуването е нарушено от невъзможността за отъждествяване с другия. След известно мълчание, докато наблюдава силуета на приближаващия се град, същият пътник ще се обърне към него с думите: „*Сицилианците никога не закусват. Да не би да сте американец?*“. И тогава Силвестро съзнателно ще излъже, че живее в Америка. Хората слизат в Месина, минава повече от час и ето че по някаква случайност на гарата те отново се озовават един до друг, за да продължат прекъснатия си разговор с репликата: „*В Америка всички ли закусват?*“, която тъй ярко описва вечния глад, съпътстващ битието на сицилианеца. Неговата камениста земя не ражда хляб, а само смокини, маслини и портокали, по неговите вулканични планини не растат дървета нито за сянка, нито за огрев, а от недрата на Сицилия се копае единствено сяр – сякаш не Бог, а самият дявол е сътворил този беден пейзаж. Неслучайно една сицилианска поговорка гласи: „*Ако искаш да изпитаеш мъките на Ада, прекарай зимата в Месина, а лятото в Палермо*“ (Сицилиански поговорки 2011).

Пътуването на Силвестро трае три дни и три нощи, също като в приказките. Той се качва на следващия влак за Сиракуза и в него среща други сицилианци, като остава само слушател на техните изповеди. В коридора двама си разказват случки от работата. Оказва се, че са полицейски пристави в градове на континента, които коментират връзката между бедност и престъпност: *„Всеки умиращ от глад е опасен. Способен е на всичко. Да краде. Да вади нож... и да се занимава с политика...“*. Реакцията на седящите в купето е показателна за отношението към хората, служещи на властта – те затварят вратата с думите: *„Каква смрад!“*. Един от пътниците отбелязва: *„Ние сме тъжен народ (...), много тъжен. Даже мрачен... Всички винаги сме готови да видим лошото...“* (Виторини 1997: 151). След като пътниците от купето слизат на междинна гара, единият пристав сяда при Силвестро, дава му половината от сандвича си и му разказва за живота си в Болоня. Той няколко пъти с гордост подчертава: *„Жена ми е от Болоня и децата ми са болонци“*, с което се разграничава от сицилианския си произход.

Третият влак (също като третия помощник на приказния герой) криволичи из тесните планински проходи. Декември е и планината е покрита със сняг. Пътят на Силвестро свършва в родното село на майка му. В джоба си той стиска поздравителна картичка за именния ѝ ден (по католическия календар на 8 декември се чества празникът *Immacolata Concezione* – „Непорочно зачатие“), която ще занесе лично. Срещата в малката къща между майка и син, които не са се виждали 15 години, е доста сдържана на пръв поглед. Миризмата на пържена херинга и розмарин отключва поток от спомени в съзнанието на Силвестро и той сякаш попада в двойна реалност – едновременно е „тук и сега“ и в своето „щастливо детство“. Именно в този момент започва истинският „разговор в Сицилия“ – един дълъг диалог между майка и син, който ги връща в миналото, но и дава отговори на настоящето.

Храната в Сицилия е основно мерило за благополучие. Месото е било рядък дар на трапезата, хляб се е месел веднъж седмично, и то от ръж с примеси, а зимата – дори от млени рожкови, най-чести ястия са били леща и фасул, подправени с типичните за италианската кухня сушени домати и чушки. Майката си спомня как заплатата на съпруга ѝ железничар е стигала само за първите 10 дни от месеца, а през останалото време е брала цикория и е събирала охлюви по поляните измисляйки начини за приготвянето им, докато Силвестро с тримата си братя е събирал скакалци.

Не можем да подминем и образа на мъжа, също предмет на разговор между двамата. Кончеционе си спомня своя баща – властен и физически силен господар на семейството, който с горда осанка е препускал на коня и винаги е побеждавал в годишните надбягвания, организирани в областта. Както гласи сицилианската поговорка, „Къща без мъж е дом без име“ (*Casa senza omi, casa senza nomu*). Кончеционе сравнява суровия, мускулест и несловоохотлив планинар със съпруга си, който играе в самодейния театър, обича да танцува и ухажва хубавите жени с поезия, но се тресе от ужас и безсилие, когато жена му ражда. Очевидно сравнението не е в полза на съпруга. Романтичният образ на един синеок Макбет, облечен в пурпурни дрехи, останал в детските спомени на Силвестро, бива свален от пиедестала на обожанието от здравомислието и практицизма на жената до него. Сицилианската жена е особена порода. Тя страда безмълвно, прави невъзможното, за да създаде уют и да крепи семейството в тежките битови условия, и в своята безрадостна съдба може да се уповава единствено на светиите. Но религиозността на острова също е подложена на скептицизъм. Показателни в това отношение са пословиците, които интерпретират темата как Господ се отнася несправедливо със сицилианците, например: *Lu Signuri duna viscotta a cù nun havi anghi* (Господ дава сладки на оня, дете няма зъби). А във философията на оцеляването се вписва не желанието за добра съдба, а за по-малко нещастия: *U megghiu beni è lu menu mali* (Най-голямото добро е най-малкото зло).

Трета глава е под знака на страданието. След обяда, наситен с вкусове и доста противоречиви спомени от детството, Кончеционе го кани да я придружи в нейната обиколка из селото – тя е влязла в ролята на медсестра и поставя инжекции на болните от туберкулоза и малария. Ето че съдбата предлага на Силвестро ново пътешествие. Тук в текста се среща откровена литературна реминисценция с „Божествена комедия“ на Данте. В настъпващия здрач двамата се спускат от високата част на селото към падината и това напомня слизането в отвъдното на Дантевия герой. Хората, които посещават, са като призраци и сенки в мрака. Те присъстват само като силуети и гласове. Силвестро се чувства като попаднал „в четвърто измерение“ – толкова нереално му се струва това преживяване. Авторът прави едно отклонение, посветено на болния: „*Познавам онази дълбока мизерия в мизерията на болния човек, когато е на легло от двацет или дори трийсет дни и стои затворен между четири стени и вижда единствено постелята си, металните съдове и дървото на столовете, ма-*

сата и скрина. За него няма друг свят, той може само да гледа тези мебели, но от тях не става нищо. Не можеш да си сваршиш супа от стола или от гардероба. От друга страна, гардеробът е толкова голям, че би стигнал за цял месец...“ (Виторини 1997: 246).

И тук Виторини провокира читателя, като задава чрез героя си въпроса: „Не смяташ ли, че бедният сицилианец, който е прикован към леглото и страда, е по-човечен от останалите?“ Майката не дава интересни отговори, за нея светът има просто обяснение: „Страда ли? Това е болест. Като му мине, всичко забравя. – А когато човек е гладен и страда? – Това е глад. Дай му да яде и ще му мине“ (Виторини 1997: 252). Тази тема за границите на човешкото ще намери своето продължение в романа „Хора и не“ (*Uomini e no*), излязъл 1945 г.

В един момент, пренаситен от толкова болка и мизерия, Силвестро спира по средата на пътя и отказва да влезе в следващата къща с майка си. Той поглежда към залязващото слънце, вижда полета на орела и се пита защо светът никога не остава такъв, какъвто е бил за седемгодишното дете, защо магията от приказките не е вечно жива у човека. И тогава пред него застава един млад точилар, носител на революционни идеи. Дватама разговарят първо за това, че хората вече не точат нито ножове, нито ножици (скритият смисъл е, че са се примирили със съдбата си), а после, усетили взаимна симпатия, споделят какво е за тях светът. Техният диалог представлява едно странно изброяване: „Точиларят: – Светлина, сянка, студено, топло...

Аз: – Надежда, милосърдие...

Той: – Детство, младост, старост...

Аз: – Мъже, деца, жени...

Той: – Хубави жени, грозни жени, благодарим ти, Боже...

Аз: – Памет, фантазия.

– Как го казахте? – попита точиларят.

– А, нищо – отговорих. – Хляб и вино“ (Виторини 1997: 282).

Така пътешествието на Силвестро продължава в друга посока. Той се запознава с емблематични представители на различни слоеве на обществото. Цялата четвърта част на романа е изключително оригинална. Тя е изградена в ключа на метафората и на нея е посветено цяло изследване на Еторе Каталано (Каталано 2007).

Точиларят води Силвестро в дома на чичо си, като го представя с думите: „Той е приятел. Страда за оскърбения свят“. Чичото носи библейското име Езекил. Този образ символизира старозаветното възприятие за света такъв, какъвто е. Той сам обяснява: „Седя тук като отшелник и пиша историята на оскърбения свят. Страдам

много, но продължавам да описвам всички унижения и всички оскърбени лица, които се смеят на получените унижения и чакат нови“ (Виторини 1997: 288).

Тримата, привлечени от червения шал, по традиция развяващ се пред дюкяна на търговеца на платове, тръгват натам. Търговецът носи името Порфирий – пурпурен, като кардиналското червено, той е символ на представител на католическата култура. Неговото решение на мировата неволя е „живата вода“. В образа му има откровена реминисценция с библейската история за праведния Ной, който е първият лозар и винар (Библия 1998: Битие 9:20). Той води групата в кръчмата на Коломбо, застъпник на фашисткия режим и също толкова безскрупулен. Всички се опитват да удавят мъката или заблудите си във виното, но Силвестро не може да пие. Той усеща в него не „сок от лятото, съхранил живата сила на земята“, а тъжен призрак, дошъл от дълбините на времето. Затова излиза от кръчмата и тръгва към къщата на майка си.

Петата глава е изградена на рефлексивен принцип – героят се вижда в себе си, за да намери отговорите. В студената нощ, докато мисли за това, как човечеството винаги е търсело утеха във виното, Силвестро провежда въображаем разговор с един мъртъв войник, който се оказва неговия брат. Тук Виторини не остава безразличен към темата за войната. Той рисува фалшивия патос на героичните думи, с които правителството описва бойното поле, но всъщност зад тях стои само смъртта. Интелектуалецът Виторини често е критикувал фашисткото правителство за касапницата, в която народът на Италия бива жертван в името на грешни цели.

На сутринта, след тази трета нощ от пътуването, Силвестро преживява катарзис: той осъзнава, че е загубил детската чистота на възприятията си и живее със заблуди, с които ежедневно се примирява. Неговото завръщане по родните места може да се разглежда и като своеобразен бунт срещу установените порядки в лицемерното общество, омагьосано от клишета. В безсилието си героят започва да плаче. Той не крие сълзите, с които оплаква другото си аз – онзи седемгодишен хлапак, който е смятал за огромна несправедливост някой да мами в игра на топчета и е изпитвал възторг от простите неща като полета на едно хвърчило. Кръгът се затваря, истинското пътуване свършва, когато Силвестро вижда майка си да мие краката на завърналия се и покаял се съпруг. Тя му е простила измяната, приела го е като блудния син.

Израснал в един архаичен селски свят, Виторини го познава твърде добре, за да се остави на носталгията. Според него писателят трябва да открива непознатото, да добавя нови щрихи към „човешкото“, които не са свързани нито с идеологии, нито с абстрактни понятия. Той е лишен от негативния опит на екзистенциализма, от разпадането на аза, белязало прозата на XX век. Виторини не е нито представител на веризма, нито неореалист. Както отбелязва Пампалони, *„в лоното на херметизма той намира своя романтичен извор, отчаян, но достатъчно жизнен“* (Пампалони 1950: 34). Неговият художествен принос е в сътворяването на оригинални метафори и в изискания подбор на думите, които стават много повече от знак и означаемо, те водят до съпреживяването. Истинският език според Виторини е неотделим от реалността, това не са застиналите думи в речника, а виталният език на народа. Ето какво споделя той чрез героя си в глава XXXI: *„Цяло щастие е да си чел като малък. А двойно по-голямо щастие е да си чел книги за стари времена и древни страни, за пътешествия, исторически книги, а също и приказките от „Хиляда и една нощ“. Човек си спомня онова, което е чел, сякаш самият той го е преживял по някакъв начин, и така всеки човек носи историята на човечеството и на света в себе си, като че тя е била неговото лично детство“* (Виторини 1997: 268).

Подобно е посланието и на третия роман, предмет на нашето изследване, „Книжарят от Селинунт“.

За разлика от Бранкати и Виторини, Роберто Векиони не е родом от Сицилия. Той повече е познат на съвременниците си като певец и композитор, отколкото като писател. През 2011 г. спечели голямата награда на фестивала „Сан Ремо“ с песента си *„Наричай ме още любов“*. Неговият роман „Книжарят от Селинунт“, издаден през 2004 г., е едно пътешествие в света на думите, заредени със специална мисия – да върнат уменията за общуване, загубено от хората.

Романът започва с литературна мистификация – писмо до автора от Николино, главния свидетел, герой и повествовател в текста, датирано от 15 юни 2003 г. без адрес и име на плика, предадено на ръка неизвестно от кого. Това писмо разказва за странната съдба, сполетяла градчето Селинунт – жителите му са загубили способността да разпознават значенията на думите. Единственият, запазил дара на словото, е Николо. Той е напуснал този застигнат от проклятието град, за да осъществи единствената своя мечта – да се опита да прескочи пролива Месина с овчарски скок. За тази цел трябва да направи толкова дълъг прът, че като се отгласне от него, там, горе, времето да

спре и той за миг от вечността да застане на върха на всички написани думи в проза и стихове. Той е посочил в писмото, че смята да осъществи намерението си точно на Рождество.

С тази метафора авторът сублимира идеята за раждането на звездата, която е ново начало, той ни припомня и самото Сътворение. В оригиналния си предговор Векиони размишлява върху силата и жизнеността на словото: *„Думите са съществени: ние с времето сме осквернили смисъла им и сме отнели силата им, бавно сме ги превърнали в нещо друго. Или по-скоро сме минали отвъд тях и ги наблюдаваме, те са застинали като ненужни звезди в небето. За какво са ни днес звезди, щом с едно щракване на лампата можем да видим предметите около нас.(...) Думите са ярки светлини, те са истини. Думата има семе, ражда се и се протяга към светлината, тя покълва, пуска стъбло и листа, цветовете ѝ се менят, тя се приспособява към времето, климата, променя се, за да оцелее...“* (Векиони 2004а: XI).

Фабулата на романа следва спомените на Николино, който при странни обстоятелства бива пленен завинаги от литературата. Действието се развива на сакрално за древните място, от което са останали само руини: *„...Често ходя до руините на древния град. Повечето пъти по моя си приумица, за да остана сам, да погледам, да си спомня или просто така, да поседя на спокойствие. Слизам надолу по брега, минавам покрай Селинус, стигам до моста, който свързва Акропола – високата част на града – със западната, която обичам повече и където навремето се е издигал олтарът с жертвеника на Деметра, онази, дете е окичена с ябълки. Като стигна морето, спирам, сядам, вирам се в безкрая. Нищо не помръдва нито там, нито тук, нито вътре в мен. И точно в тези моменти забелязвам, че нищо не живее така пълно, както спрялото време. Защото живота не го правят забързаните хора, нито падащите предмети, нито кълещите гласове – това са само неточни копия на живота. Животът е единен, неподвижен и открай време е равен на себе си; животът е нещо друго.*

(...)Понякога се опитвам да си представя Памилос, основателя, който изскача от пяната на времето и казва: „Хайде, слизаме и продължаваме нататък...“ И той изминава дълги километри пеша през една Сицилия, в която обикалят само диви кучета и котки, за да стигне до това място между двете реки, обрасло с див магданоз, и да го нарече „селинон“ – целунат от слънцето, както са ни казвали в училище. И тук започва да строи един град нашироко, като пространството, и го вдига нависоко, като времето, за да се пресече във

всички възможни точки присъствието на божественото и да се имитира вечността. Работели без почивка и без умора, без да спират нито градежа, нито доставката на материали – всичко ставало толкова бавно, направо безнадеждно. Но Памилос се взирал напред, отвъд последния камък, към онова, което щял да стане един ден Селинунт не за него, не дори за неговите наследници, а за бъдещите поколения...“ (Векиони 2004а: 5–6).

Поривът на създателя, за съжаление, е останал скрит за далечните му наследници. Съгражданите на Николино всеки ден виждат останките от мечтата, но те дори не ги провокират да мечтаят.

Самият сюжет е следният: един ден в градчето пристига книжар, който не продава книгите от рафтовете, а иска да ги чете на глас на жителите. Така той съживява произведения на Сафо, Хораций, Данте, Шекспир, Леопарди, Толстой, Пруст, Борхес. Този странен непознат, дошъл неизвестно откъде, има отблъскващ вид и всички в селото го отбягват, дори магазинерите отказват да го обслужват. Единственото литературно четене, което успява да осъществи, е първата вечер пред неколцината любопитни, които обаче се разбягват, след като чуват превъплъщението му в различни роли, защото решават, че е луд. За съжаление той остава неразбран и единственият му слушател е 13-годишният Николино. Тук детето е действителен проводник на авторските идеи. Николино е чул какво говорят възрастните за стария човек и това още повече подклажда любопитството му. Той преборва страха си, всяка вечер се измъква тихо през прозореца на бащината къща и се крие зад струпаните книги в книжарницата, за да види поредното представление, предназначено единствено за него. Думите го омагьосват, не толкова драматичните персонажи, които биват озвучени от книжаря, колкото самите думи: те започват да добиват плът и тежест, сътворяват в душата на момчето една вълшебна планина, която той с все по-голяма жажда иска да катери, пред очите му се редуват картини на човешката участ, които той съпреживява.

Книжарят е като пророк, той знае какво ще се случи и една вечер, след като цитира финалните думи на Иван Илич „*Вместо смърт има светлина. (...) Смъртта вече не съществува*“ (Толстой, „Смъртта на Иван Илич“), той изрича една фраза, предназначена за момчето, и така му дава знак, че през цялото време е знаел за неговото присъствие: „*Това беше последната вечер, Николино*“. И Николино интуитивно разбира, че е избран за пазител на думите, той се връща у дома и трескаво започва да пише цитати, които изникват в паметта му. Оказва се, че е запомнил всичко чуто, разбрал го е, дори казани на

старогръцки и латински, думите са запечатани като живи образи – страдащи, питащи, ликуващи – в сърцето му.

Тази нощ е кулминация в съдбата и на града, и на момчето. Селинунт, разположен сред останките от древното величие и лазура на морето, затворен в безвремието на небето и ежедневната си дребнавост, е провокиран от магията на литературното слово, съхранила облика на вечните човешки стойности. Но тук предразсъдъците са по-силни от разума и когато изчезва едно малко момиченце, всички обвиняват странния пришълец, приписват му магьоснически сили и подпалват книжарницата. Това своеобразно аутодафе е убийство не само на живота, съдържащо се в думите, но и на другия възможен свят, то е един вид унищожаване на родовата памет. Както се пее в едноименната песен: *„Много от хората не се променят и никога не ще се променят, всички говорят, но не казват думи, техните предмети не се превръщат в думи...“* (Векиони 2004б).

Огънят е пречистваща сила, той дава тласък на драматичното действие и го превръща във вълшебна приказка. На другия ден думите добиват плът, те стават птици – книгите възкръсват като феникса от пламъците и политат над града. Един вълшебен свирач (като в приказката на Братя Грим „Свирачът от Хамелин“) повежда тези книги птици след себе си, те падат в морето и биват погълнати от него. А хората откриват, че са забравили значенията на думите, не ги разпознават. Всичко е изпразнено от смисъл, лишено от емоции, безжизнено като черупка от мида. Николино единствен помни и чувства думите, пази това безценно съкровище, поверено му от книжаря. Той с часове говори на любимата си Петуния и се надява един ден хората да си спомнят, за да се върнат към извора на живота.

И топосът, и логосът на градчето са вписани в рамките на едно застинало време, в омагьосано царство, в което всичко сякаш се повтаря и не е имало нито минало, нито настояще, времето се е фокусирало в една точка – на мъчителното очакване нещо да се случи. В този приказан контекст атмосферата е нагнетена от отчайващото усещане, че „чудо“ не може да има, че никой принц няма да стъпи в тази безрадостна земя, за да отключи с целувката си потока на времето, да върне вярата в думите, които да станат „ПЛЪТ“ и „ДУХ“, за да могат градът и животът в него да бъдат сътворени отново.

Авторът ни показва колко ценни са думите и техните послания, колко важно е общуването и осъзнаването на факта, че светът без книги е оголен, скупен, мъртъв. Човекът е единственото живо същес-

тво, способно да предава своя културен опит и да пази паметта за миналото благодарение на езика.

В романа си Векиони е постигнал изключително добър баланс между символичното и прозаичното тяло на текста, както и сложен синтез между историческото и литературното начало, вплетени в него. Само на 80 страници той е успял да разкаже историята на един древен град, една лична съдба и една приказка, но и да припомни такива образци от литературната класика като „Едип цар“ на Софокъл, „Ромео и Жулиета“ на Шекспир, „Престъпление и наказание“ на Достоевски, „Пияният кораб“ на Рембо, „Стиховете на Алваро де Кампос“ на Фернандо Песоа.

Ще се опитаме накратко да обобщим наблюденията си. В посочените романи образът на Сицилия е създаден пълно и картинно, достатъчно реалистично, но едновременно с това е обвеян от романтизъм.

Романът на Бранкати спазва класическите норми на жанра, той е обемен, обстоятелствен, сюжетът лесно се възприема от читателя. В него са представени типичните за сицилианското общество нрави, порядки, морални устои и предразсъдъци, характеризиращи периода между двете световни войни.

Виторини е създал роман пътешествие, представено под формата на срещи и разговори, но не в ключа на типичните диалогични романи на Хемингуей. Това е своеобразен спор със света и с човека. Образът на Сицилия е предаден като спомени от детството, преплетени с моментните преживявания на разказвача. Авторът е създал образи типажки, обобщаващи различните прослойки на сицилианското общество.

На този фон можем да твърдим, че Векиони ни е представил един роман провокация. Както той самият отбелязва: *„Аз съм като хвърляч на ножове. Ножовете са мислите, нашият начин да ги изразим. Големи хвърлячи на ножове са били Рафаело, Айнциайн. Има и такива като мен, имитатори. Правя най-доброто, на което съм способен, опитвам се да развълнувам другите и понякога успявам да докосна звезда“* (Капасо 2011).

Таим нескромната надежда, че с това представяне на трите непрежеждани на български език романа и ние сме успели да ви провокираме и развълнуваме.

ЛИТЕРАТУРА

- Аморозо 1978:** Amoroso, G. *Vitaliano Brancati*. Firenze: La nuova Italia, 1978.
- Библия 1998:** Библия. София: Св. Синод на БПЦ, 1998.
- Бранкати 1988:** Brancati, V. *Don Giovanni in Sicilia*. Milano: V ed. „Tascabili Bompiani“, 1988.
- Векиони 2004а:** Vecchioni, R. *Il libraio di Selinunte*. Torino: Einaudi, 2004.
- Векиони 2004б:** Vecchioni, R. *Il libraio di Selinunte*. <http://www.angolotesti.it/R/testi_canzoni_roberto_vecchioni_1792/testo_canzone_il_libraio_di_selinunte_61492.html>.
- Витторини 1997:** Vittorini, E. *Conversazione in Sicilia*. Rizzoli, 1997.
- Дзарконе 1991:** Zarcone, S. *La carne e la noia: la narrativa di Vitaliano Brancati*. Palermo: Novecento, 1991.
- Капасо 2011:** Capasso, E. A. *Roberto Vecchioni. Miti e parole di un lanciatore di coltelli*. 8 ottobre 2011. <<http://www.vecchioni.org/press-area/e-uscitoil-libro-roberto-vecchioni-miti-e-parole-di-un-lanciatore-di-coltelli-di-ernesto-capasso-arcana/>>.
- Каталано 2007:** Catalano, E. *La metafora e l'iperbole. Studi su Vittorini*. Progreedit, 2007.
- Пампалони 1950:** Pampaloni, G. I nomi e le lagrime di Elio Vittorini. // „Ponte“, №12, 1950.
- Паникали 1982:** Panicali, A. *Il romanzo del lavoro. Saggio su Elio Vittorini*. Lecce: Milella, 1982.
- Сицилиански поговорки 2011:** Proverbi siciliani. 23 октомври 2011. <<http://www.grifasi-sicilia.com/proverbi.htm>>.
- Ферони 1991:** Ferroni, G. *Vitaliano Brancati: vita e figura intellettuale*. Storia della letteratura italiana. Il Novecento. Vol IV. Milano: Einaudi, 1991.
- Фронтини 2011:** Francesco Paolo Frontini. 23 октомври 2011. <http://it.wikipedia.org/wiki/Francesco_Paolo_Frontini>.